

Верстин Андрій Андрійович,
*аспірант філософсько-теологічного факультету
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
andriiverstyn8@gmail.com*

ВПЛИВ ПАТРИСТИЧНОЇ ТРАДИЦІЇ НА СТАНОВЛЕННЯ КАТОЛИЦЬКОГО ВЧЕННЯ ПРО ЛЮДИНУ

Дане наукове дослідження присвячене розгляду філософських і богословських поглядів Отців Церкви щодо антропологічних вчень, а також їхній ролі у становленні католицького вчення про людину в епоху Середньовіччя. Тут розглянуто роботи патристів, зокрема їхні погляди потрактовано в контексті сьогодення. Така необхідність викликана високою науковою цінністю цих досліджень для розвитку філософії християнства та в становленні католицтва і православ'я загалом. Твердження про богословське походження антропологічного вчення Отців Церкви в даному дослідженні знаходить наукове обґрунтування, зокрема на основі Святого Письма, людина постає найвищою цінністю, адже є творінням на подобу Богу.

У праці розглянуто розвиток вчення про походження душі, порушено питання єдності душі й тіла, свободи вибору. Душа й тіло повинні перебувати у тісному зв'язку, чим забезпечується особливе місце людині у світовій ієрархії, де вона постає провідником між духовним і матеріальним. Дві субстанції – душа й тіло – повинні бути єдиними, але не змішаними.

Проаналізовано питання свободи волі, адже, за вченням патристів, вона є важливою людською ознакою, яка виражає можливість вибору. Воля – Божий дар, хоча саме вона часто передує гріху. У такому разі порядком є благодать – особлива божественна енергія, яка прямо діє на людину і здатна змінювати її природу.

Також у статті розглянуто надважливу тематику, яка не втрачає своєї актуальності ніколи – про покликання людини на землі. Для патристів то була особлива тематика, адже мета людини як і цінність її життя залишаються надважливими у всі часи. Стаття репрезентує вчення Отців Церкви про те як зв'язок людини з Богом впливає на її життя та вічність. За допомогою аналізу праць патристичної традиції визначено як сформувалося католицьке вчення про людину.

Ключові слова: патристи, антропологічне вчення, людина, тіло, душа, єдність з Богом, свобода волі.

Verstin Andrii,
*Postgraduate Student of Philosophical and Theological Faculty
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
andriiverstyn8@gmail.com*

THE INFLUENCE OF THE PATRISTIC TRADITION ON THE FORMATION OF THE CATHOLIC DOCTRINE ABOUT MAN

This scientific study is devoted to the examination of the philosophical and theological views of the Fathers of the Church regarding anthropological teachings, as well as their role in the formation of the Catholic teaching on man in the Middle Ages. Here, the works of patricians are considered, in particular, their views are interpreted in the context of today. This necessity is caused by the high scientific value of these studies for the development of the philosophy of Christianity and in the formation of Catholicism and Orthodoxy in general. The statement about the theological origin of the anthropological teaching of the Fathers of the Church in this study finds scientific justification, in particular on the basis of the Holy Scriptures, man appears as the highest value, because he is a creation in the image of God.

The work examines the development of the doctrine of the origin of the soul, raises the question of the unity of soul and body, freedom of choice. The soul and body must be in a close relationship, which ensures a special place for a person in the world hierarchy, where he appears as a guide between the spiritual and the material. The two substances – soul and body – must be united, but not mixed.

The issue of free will is analyzed, because according to the teachings of the patricians, it is an important human trait that expresses the possibility of choice. Will is God's gift, although it often precedes sin. In this case, salvation is grace – a special divine energy that directly acts on a person and is able to change his nature.

The article also discusses an important topic that never loses its relevance – the vocation of man on earth. For the patristics, it was a special topic, because the goal of a person, as well as the value of his life, remain paramount at all times. The article represents the teachings of the Fathers of the Church about how a person's relationship with God affects his life and eternity. With the help of the analysis of the works of the patristic tradition, it is determined how the Catholic teaching about man was formed.

Key words: patricians, anthropological teaching, man, body, soul, unity with God, free will.

Актуальність теми дослідження. Сьогодні проблеми людини все частіше стають темою наукових пошуків. Отці Церкви свого часу приділяли цьому питанню чимало робіт, а це мало значний вплив на розвиток антропологічних вчень. Християнський аспект антропології бере початок у період формування філософської, етичної, соціально-політичної думки народів. Ця гілка вчення про людину була настільки потужною, що її перейняли інші культури.

Такий високий рівень досліджень Отців Церкви зумовлений тим, що більшість із них (Іван Золотоустий, Григорій Богослов, Августин) мали хорошу, тоді ще власне язичницьку, освіту. Через це у їхніх працях цитовано античних філософів, зокрема тих, «які мали виразні соціальні аспекти», наприклад, на стоїцизм (Маринович, 1998, с. 38). Проте у християнських творах можна побачити розуміння істини людського існування, реалізованої не в державі, а в особистісному здійсненні релігійного покликання у церковній спільноті. Інакше кажучи, людина не політична істота (*zoon politikon* – грецькою ζῷον πολιτικόν), а особистість, пов'язана з Богом.

Покликання людини на землі – актуальна тема досліджень патристів, яке базується на «двох мірах, або ступенях, християнського буття». Послідовництво віри тут постає як «практикування милосердя» на шляху до спасіння, тобто через дієву участь у світі спільному з людьми інших релігій (Маринович, 1998, с. 39, 40).

Ступінь розроблення проблеми. Антропологічне питання є темою досліджень у працях багатьох філософів, а саме: Є. Мулярчука, І. Мозгового, С. Білика, І. Козовика, Є. Пінчука, Ю. Чорноморця, О. Предка та інших.

Метою статті є здійснення богословської та філософської рефлексії антропологічного вчення про людину в католицькій традиції на основі патристичної школи, зокрема їхніх

поглядів щодо походження душі людини, проблем єдності двох субстанцій (душі і тіла) та свободи волі людини.

Виклад основного матеріалу. Людський світ крізь призму християнства постає недосконалим із трансцендентними межами ідеального буття. Таке визначення потребує від людини моральної стійкості, незважаючи на конфлікт віри й розуму, власних переконань та дій інших людей.

Богослови у всі часи акцентують увагу на дисгармонії світу через перше гріхопадіння, що віддалило людину від Бога. Наближення до ідеальності буття можливе через віру та вчинок. Належачи до «двох градусів», земного й небесного, людина змушена балансувати між своїм духовним покликанням і мирськими зобов'язаннями. Таке трактування висунув Августин Аврелій (354–430), чим робив зусилля пом'якшити протистояння церкви і влади, приклади якого були представлені, зокрема, Кипріаном Карфагенським (III ст. н. е.) та Євсевієм Кесарійським (III–IV ст. н. е.), де перший переконував, що спасіння поза вірою та церквою не можливе там, де влада їхня вища за світську, а інший стверджував, що прихід християнства у світ тісно пов'язаний із попередньою історією, і держава, навіть язичницька, є знаряддям у руках Божих.

Основою соціальної етики християнства є принцип любові до Бога та до ближнього, «як до самого себе». Опираючись на цю істину, Отці Церкви IV–V ст. закликають не до втечі від світу, а до участі у ньому. Натомість закликали до «внутрішнього перетворення людини», маючи чуття «есхатологічної напруги», спонукаючи людей «переживати сьогоднішнє, не забуваючи про майбутнє» (Маринович, 1998, с. 48).

Праця «Про град Божий» Августина присвячена розмірковуванням про існування людини на межі двох світів. Він пише, що «земний град» має базуватися на її любові до себе, що

може стати причиною забуття Бога. Любов до Бога є основою «граду небесного», а це призводить до забуття себе. «Перший покладає славу свою у самому собі, другий – у Господі. Адже той шукає слави від людей, а для цього найвеличніша слава – Бог, свідок совісті... Тим править хіть панування, в цьому служать один одному по любові» (Augustini De Civitate Dei, Liber XIV, XXVIII).

Істинне благо людини – реалізація в особистому просторі віри і свободи, що дозволяє перебувати у «граді небесному». Божий град поєднує тих, хто присвятив себе істині та любові до Господа, а земний град провокує забуття свого покликання. Ці два «гради» розмежовані, а людина змушена балансувати між «земним градом» і небесною перспективою. Августин подає життя людини як спільну мандрівку людства «градом земним», одночасно перебуваючи у «граді небесному», який є царством її душі: «небесний град... зберігає і підтримує єдність способу людських думок та бажань і спрямовує цей земний світ до світу небесного» (Augustini De Civitate Dei, Liber XIX, XVII).

Християнська Церква настановляє людину щодо таких проявів суспільного життя: гідності особистості, шлюбу та родини, існування в суспільстві, мети людської діяльності та місії релігійних громад у світі, щодо поступу в культурі та у соціально-економічному житті, стосовно політичного розвитку суспільства і підтримки миру.

«Людська особа у собі й у своєму покликанні виходить за межі сотвореного всесвіту, суспільства та історії: кінцева мета людини – Сам Бог, Який об'явив Себе людям, аби запросити та прийняти їх у сопричастя із Собою» (Папська рада, 2008, с. 47).

У енцикліці «Caritas in veritate» папа Бенедикт наголошує на тому, що людина має прагнути не досягнення становища або влади у суспільстві та навіть і не здобуття християнських чеснот чи заслуг, але тільки самого буття у Христі, до якого «має бути спрямованим будь-яке автентичне покликання» (Benedict XVI, 2009, 18).

Завершує енцикліку Бенедикт XVI таким: «Без Бога людина не знає, яким шляхом іти, і навіть не розуміє, хто вона є. Коли непомірні проблеми, що перешкоджають розвитку народів, наводять на нас розпач, ми знаходимо втіху у слові Господа Ісуса Христа, який вчить нас:

«...без мене не можете робити нічого» (Ів. 15, 5), і підбадьорює: «Я з вами завжди до кінця віків» (Мф. 28, 20)» (Benedict XVI, 2009, 78).

По-перше, людина призначена для виявлення Божої любові – містичного почуття, спрямованого до особистості, та зустрічного, котре повинно відкритися в кожному у спілкуванні з Господом та одне з одним. Християнство від самого початку було справжнім подихом любові, чого неможливо розгледіти у подальшому виродженні релігії у звичайний культ, формальність. Ця любов покликана спонукати людей до активної взаємодії у соціумі.

По-друге, людина прагне особистісного розвитку, прагне бути активною у творенні змін світу, що породжує відповідальність і співзвучне з її вірою та уявленнями. Віра повинна підкріплюватися добрими справами. Така аксіома християнського життя.

По-третє, людське покликання – праця. Підтвердження цьому можна знайти у зведенні католицького соціального вчення: «Праця – фундаментальний вимір людського існування як участь не тільки у справі сотворіння, а й у справі відкуплення»; «людина покликана власною працею віддзеркалювати образ Того, на Чию подобу вона була сотворена» (Папська рада, 2008, с. 171, 178).

По-четверте, традиційний есхатологізм, або уявлення про трансцендентну мету існування людини, – ще один аспект буття людини.

Святий Августин стверджував: людина створена з нічого, але вона становить єдність душі й тіла – форми і матерії. Матерія – вияв блага, яким є і будь-яке творіння Боже. Співіснування душі й тіла дозволяє людині посідати особливе місце у світовій ієрархії, будучи єдністю двох нетотожних субстанцій. Душа досконала, бо походить від Бога. Їй притаманні безсмертність, простота і розум.

Воля – дар Божий, але саме вона допускає здійснення гріха. Августин так класифікує блага:

- 1) великі (справедливість, розсудливість, праведний розум);
- 2) середні, або звичайні (необхідні для праведності);
- 3) найменші (праведність можлива без них).

Воля належить до середніх благ, однак вона є важливою ланкою у досягненні великих. Людина, відкинувши незмінне загальне благо

до нижчого, впадає у гріх. У такому разі порятунком є благодать – особлива божественна енергія, яка прямо діє на людину і здатна змінювати її природу (Предко, 2005, с. 237).

Фундаментальним текстом для усієї патристичної традиції був текст Бут. 1,26-27. На ньому базується також вчення св. Василя. «Бог сотворив людину на свій образ і свою подобу, а гріх красу образу зіпсував, втягнувши душу в пристрасть і пожадання», – стверджує св. Василій у IV-й аскетичній бесіді (по-грецьки – «Ο ἄνθρωπος κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐγένετο»). З цього виходить, що св. Василій слідує патристичній традиції.

У працях Святих Отців людина, створена на Образ Божий, іменується як особа. Св. Василій чітко вирізняє дихотомію, де мається на увазі створення із тіла й душі. Також він пише, що особа має безсмертя і створена для духовного життя. У цьому контексті простежується біблійний Образ Божий. Особа, або Образ Божий, утілюється через свободу людини до своєї сутності. Так, наприклад, у раю людина мала абсолютну свободу, але й «після гріхопадіння

вона не повністю втратила образ Божий, не абсолютно втратила зв'язок з своїм Творцем... цей зв'язок виражався у свободі і самовизначенні», – зазначено у вченні каппадокійських отців.

Висновки. Отже, з огляду на вищесказане, робимо висновок, що богословські погляди Отців Церкви щодо антропологічних вчень мають важливу роль у становленні католицького вчення про людину в епоху Середньовіччя. Святі отці здійснили інкультурацію біблійного розуміння людини в грецьку дійсність. Патристична традиція свідчить про створення людини на подобу Божу. Сутність людини полягає у єдності душі й тіла. Ці субстанції перебувають у тісному зв'язку. Вони дуже схожі, але не тотожні. Головна відмінність – тіло здатне піддаватися часопросторовим змінам, а душа – тільки часовим. Субстанція душі має вищу якість, ніж субстанція тіла, тому про їхнє змішування не може бути й мови.

Воля – важлива ознака особистості, яка виражає можливість вибору.

Список використаних джерел:

1. Augustinus A. De Civitate Dei. URL: <https://www.thelatinlibrary.com/august.html> (date of access: 12.06.2023).
2. Benedict X. Caritas in veritate. URL: https://www.vatican.va/content/benedictxvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html (date of access: 12.06.2023).
3. Білик С.М. (2010). Антропологічні ідеї в релігійно-філософській спадщині Григорія Богослова : автореф. дис. ... канд. філос. наук. Київ. 16 с.
4. Величко О. (2018). Про образ і подобу Божу в людині в антропології Григорія Низького. Ідеї, 1, 28–36.
5. Гоголь В. (2021). Антропологічне вчення святого Августина. Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії, 37, 19–36.
6. Жиртуева Н.С. (2009). Модифікації містичного досвіду в релігійних традиціях світу : монографія. Херсон : ХДМІ. 327 с.
7. Козовик І. (1997). Антропологія. Івано-Франківськ : Івано-Франків. Теол.-Катехит. Духов. ін-т. 231 с.
8. Козовик І. (2008). Історія філософії. Івано-Франківськ : Нова Зоря. 420 с.
9. Литвиненко Л.М. (2007). Філософсько-релігієзнавче осмислення космологічних уявлень представників східної патристики : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.11. Київ. 185 с.
10. Мариневич М. (1998). Соціальна доктрина Церкви. Львів : Свічадо. 125 с.
11. Мартич Р. (2016). Уявлення про живе як складова східнохристиянських учень: світоглядно-освітологічний аспект. Освітологічний дискурс, 3(15), 13–29.
12. Мозговий І.П. (2009). Неоплатонізм і патристика, або Світло в приємках великої цивілізації : монографія. Суми : УАБС НБ України. 471 с.
13. Мулярчук Є. (2019). Покликання людини у католицькому соціальному вченні. Наукові записки НаУКМА. Філософія та релігієзнавство, Т. 4, 88–95.
14. Компендіум соціальної доктрини Церкви. (2008). Київ, Україна : Кайрос. 537 с.
15. Пінчук Є. (2011). Ідеал особистості у християнській антропології. Вісник НГУУ «КПШ». Філософія. Психологія. Педагогіка, 2, 131–135.
16. Предко О. (2005). Духовність у святоотцівській традиції. Вісн. Львів. ун-ту. Львівський нац. ун-т імені Івана Франка, 8, 166–172.
17. Флоровский Г. (1993). Отці перших віків. Кіровоград. 45 с.
18. Хамітов, Гармаш, Крилова Н. Л. С. (2016). Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології : навч. посіб. з слов. 4-те вид. Київ : КНТ. 396 с.
19. Чорноморець Ю. (2001). Антропологія східної патристики : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05. Київ. 17 с.

References:

1. Augustinus A. De Civitate Dei [De Civitate Dei]. Retrieved from <https://www.thelatinlibrary.com/august.html> [in Ukrainian].
2. Benedict X. (2009) Caritas in veritate [Retrieved from]. Retrieved from https://www.vatican.va/content/benedictxvi/en/encyclicals/documents/hf_ben-xvi_enc_20090629_caritas-in-veritate.html [in Ukrainian].
3. Bilyk S. M. (2018) Antropolohichni idei v relihiino-filosofskii spadshchyni Hryhoriia Bohoslova [Anthropological ideas in the religious and philosophical heritage of Grigory the Theologian]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 2010. 16 s. [in Ukrainian].
4. Velychko O. (2018) Pro obraz i podobu Bozhu v liudyni v antropolohii Hryhoriia Nyzskoho [About the image and likeness of God in man in the anthropology of Gregory of Nyssa]. *Idei, 1*. S. 28-36. [in Ukrainian].
5. Hohol V. (2021) Antropolohichne vchenia sviatoho Avhustyna [Anthropological teaching of St. Augustine]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filos.-politoh. studii*. № 37. S. 19–36. [in Ukrainian].
6. Zhyrtuieva N. S. (2009) Modyfikatsii mistychnoho dosvidu v relihiinykh tradytsiakh svitu [Modifications of mystical experience in religious traditions of the world] : monohrafiia. *Kherson : KhDMI*, 327 s. [in Ukrainian].
7. Kozovyk I. (1997) Antropolohiia [Anthropology]. Ivano-Frankivsk : *Ivano-Frankiv. Teol.-Katekhyt. Dukhov. in-t*. 231 s. [in Ukrainian].
8. Kozovyk I. (2008) Istoriiia filosofii [History of philosophy]. Ivano-Frankivsk : *Nova Zoria*. 420 s. [in Ukrainian].
9. Lytvynenko L. M. (2007) Filozofsko-relihiieznaveche osmyslennia kosmolohichnykh uiavlen predstavnykiv skhidnoi patrystyky [Philosophical and religious understanding of the cosmological ideas of representatives of Eastern patristics]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv. 185 s. [in Ukrainian].
10. Marynovych M. (1998) Sotsialna doktryna Tserkvy [Social doctrine of the Church]. Lviv : *Svichado*. 125 c. [in Ukrainian].
11. Martych R. (2016) Uiavlennia pro zhyve yak skladova skhidnokhrystyianskykh uchen: svitohliadno-osvitlohichnyi aspekt [The idea of life as a component of Eastern Christian teachings: worldview and educational aspect]. *Osvitlohichnyi diskurs, 3 (15)*. S. 13–29. [in Ukrainian].
12. Mozghovyi I. P. (2009) Neoplatonizm i patrystyka, abo Svitlo v prysmerkakh velykoi tsyvilizatsii [Neoplatonism and Christianity]: monohrafiia. *Sumy : UABS NB Ukrainy*. 471 s. [in Ukrainian].
13. Muliarchuk Ye. (2019) Poklykannia liudyny u katolytskomu sotsialnomu vcheni [Man's vocation in Catholic social teaching]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filosofiia ta relihiieznavstvo*. T. 4. S. 88–95. [in Ukrainian].
14. Kompendium sotsialnoi doktryny Tserkvy (2008) [Compendium of the social doctrine of the Church]. Kyiv, Ukraina : *Kairos*, 537 s. [in Ukrainian].
15. Pinchuk Ye. (2011) Ideal osobystosti u khrystyianskii antropolohii [The ideal of the individual in Christian anthropology]. *Visnyk NTUU «KPI». Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika, № 2*. S. 131–135. [in Ukrainian].
16. Predko O. (2005) Dukhovnist u sviatoottsivskii tradytsii [Spirituality in the patristic tradition]. *Visn. Lviv. un-tu. Lvivskiy nats. un-t imeni Ivana Franka, 8*. S. 166–172. [in Ukrainian].
17. Florovskiy H. (1993) Ottsi pershykh vikiv [Fathers of the first ages]. *Kirovohrad*. 45 s. [in Ukrainian].
18. Khamitov, Harmash, Krylova N. L. S. (2016) Istoriiia filosofii: problema liudyny ta yii mezh. Vstup do filozofskoi antropolohii yak metaantropolohii [History of philosophy: the problem of man and his limits. Introduction to philosophical anthropology as meta-anthropology]: *navch. posib. z slov. 4-te vyd. Kyiv : KNT*. 396 s. [in Ukrainian].
19. Chornomorets Yu. (2001) Antropolohiia skhidnoi patrystyky [Anthropology of Eastern Patristics]. Kyiv. 2001. 17 s. [in Ukrainian].